

esta vegada / que aquell rei molt excellent, / honor de tot lo convent, / Don Martí m'ha esposada» (*Col·les de la Divisió*, 128).

La conclusió em sembla que ha de ser, que realment l'ús de *don* davant un nom de persona fou un fet d'influència aragonesa, i que tanmateix en certs casos fou a manera d'empelt d'una vida essencialment forastera, però damunt un tany nostre: el record de l'ús antiquat de *don* DOMINUS amb diferents papers en català, ja caduc des de c. 1300, però encara recordat una mica, i que li permeté de mantenir-se en lloc del castissíssim *En, Na*, sempre molt més pollent en la nostra llengua.

Pel que fa a *En, Na*, que en definitiva també són formes ultra-desgastades de DOMINUS, DOMINA, no en tractarem ací ni en el diccionari, perquè descendits al nivell de meres partícules (un dia fins i tot esdevindrien veritables «articles personals») no són ja del domini del diccionari sinó de la gramàtica.

El val. *donyet* 'follet', terme propi de l'Horta de València, sembla segur que és derivat d'un representant de DOMINUS: el mot ha d'estar en relació amb el cast. *duende*, que com vaig demostrar en el DCEC és fusió de la frase cast. ant. *duen de casa* (pròpiament 'amo de la casa', abreujat amb omissió de *casa*). El mot cat. exigeix més estudi i amb major documentació, fins després de la nota publicada, per explicar el detall fonètic i morfològic (car un tractament MN > ny és tan impossible en mossàrab com en català, i al capdavant *dueño* en el sentit de 'follet' no està documentat ni en valencià ni en castellà, o en aquest és merament preliterari); potser un aragonesisme de l'Horta valenciana? També ha passat al valencià una variant més trivial del cast. *duende*: *huendo*, MGadea (*T. del Xè* I, 115); (*guéndo* 'follet' i 'pillet' (Pego 1962).

Donzella [S. XIII] «una *donzella* era molt bella e era molt cobejada per lo carnal delit; aquella *donzella* hac en volentat de amar virginitat ---», Lull (*Merav.*, Ag. I, 55); «una carrera, per la qual anava una *donzella* cavalcant en son palafre», id. (id. I, 119); «lo seu testament --- lexava mil marschs entre deutes e torts, e a *donzeles* e a companya que volia fer bé», Jaume I (*Cròn.* Ag. 466); parlant de les set arts liberals figuradament «mas vulh no gitets en oblit / d'aycí avant estes *donzelles*, / car si bé les vesets tan belles, / les pus excel·lens són del món», BMetge (*Fortuna e Pr.*, v. 687); «ha contractat matrimoni ab la filla del rey de França, qui és la més bellíssima *donzella* que sia en tota la crestianat», JoMartorell (Ag. I, 91), «lo creure sol ésser gran infàmia a les *donzelles*», id. (III, 3, i encara II, 45, 189; III, 97); també en el Sermonari català de Marsella i en un poema mallorquí que (com deu ser-ho també aquell) és de primers del S. XV: «*donzella* desconsolada, con pert son pare qui li ai[u]dava».⁶

Encara que avui *donzella* en català és un mot no pertanyent al llenguatge oral viu, en conserva tot-hom ferma memòria: a) en el sentit de 'dona soltera' va restar d'ús general fins a data molt moderna: «per lo enterro y honras d'Elisabet Margall, *donzella*, cu-

nyada mia» en un doc. de 1722 d'Avinyonet d'Empordà (Arabia, *MiscFolkl.*, 43); b) en llegendes populars més o menys històriques: conten a Saldes que a Sant Ponç de Molers els moros li havien posat un tribut de 100 *dunzèlæs* (1958); c) en toponímia, p. ex. moltes fonts anomenades la Font de les Donzelles.⁷

El mot està representat pel port. *donzela*, cast. *doncella*, oc. *donzela* i fr. ant. *damoisele*, que concorden a postular un ll. vg. *DOMNICILLA, diminutiu de DOMNA; com vaig indicar en el DCEC II, 203-4. La vocal tònica és *é* a Mallorca i Menorca, que concorda amb la *é* no diftongada del cast. *doncella* i amb la *é* tancada de l'oc. ant., comprovada per la rima unànime dels trobadors (almenys 4, dels Ss. XI-XIII, *donzela* rimant amb *èla* p. ex. en el *Castiagilós*). En català el timbre ha vacil·lat, a causa de la freqüència molt més gran dels mots en *-èlla, -èll* (-ELLA, -ELLU) que dels en *-èlla, -èll*, i així ja trobem la rima amb *velles* en Bernat Metge (que correspondria a *-ÈLLA* segons la pronúncia de Metge, *Lleures*C, 193-4, n. 36),⁸ però cal rectificar l'afirmació d'AlcM que *donzella* es pronuncia amb *é* en cat or., car les dades recollides més amunt mostren predominància de la pron. *è*.

Donzella com a nom d'un peix [S. XIV], que a Palamós citen junt amb la JURIOLA (veg. detalls allí) (Plaja, en *Proa*, jul. 1960, p. 8) i a Eivissa junt amb el MASSOT (Castelló, *Ibiza y Form.*, 121). Per a *donzella* i *donzell* 'voltadits', veg. DONZELL 'absintí'.

Donzell 'jove noble no armat cavaller' [S. XIII]: «Nastàsia dix a Nathana --- ha un asalt *donzel* molt bé acostumat, e --- ell volria vós per muller, cor molt fortment és enamorat de vós --- Mare --- aquex *donzel* és tan forts que-m puscha perdonar mes colpes?», Lull (*Blanq.* I, 123.23; «volch entrar en lo palau --- un asaut *donzel* obrí la porta ---», ib., 207.21); encara s'usava en alguna comarca per a joves cavallers en el S. XVI: «lo qual sensal creà Joan Rafel Çella *donzell*, del castell de la Masó», a. 1597 (*Llibre Roig* de Prats de Molló, fº 154v); veg. més documentació de Lull i dels *Títols d'Honor* d'Andreu Bosch en el DBal. D'un ll. vg. *DOMNICILLUS de formació paral·lela a la de DOMNICILLA > *donzella*, mot comú amb oc. ant. *donzel* i fr. ant. *damoiseau*, i manllevat del català pel cast. *doncel* [Berceo]. Hi ha un parell de poblets anomenats *La Donzell* cap a Artesa de Segre (dissim. de *Lo Donzell*), que degueren ser possessió de joves nobles.

Donzellesa. Donzelleta. Donzellia. Donzellil. Donzellivol. Donzelló.

¹ Incloent en aquest el galleg si bé aquest mostra més propensió que el portuguès a usar-lo en el sentit de 'muller' en sentit planer, més que amb el matís pompós d'«esposa», ço que dona la impressió (no ben certa ni ben errònia) d'aproximació amb el català: entre dos que ja es tutegen: «qués ser a miña *dona*?», Castelao (*Escolma Dónega*, 285.1; 58.32).

² 482c. Malgrat la caricatura no manquen de valor documental per als anys de 1330 els altres usos de *dona* de què hi ha exemple en aquests versos (*dona* ús reverent 475a, 476a, més aviat merament sexual en el 477d: «faziésele a la *dona* un mes año en-